

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting

Tool bedrag ineens

Literatuurstudie ten behoeve van de
ontwikkeling van een tool bedrag ineens

Cora van Horssen, Marcel Warnaar, Michael Visser

Tool bedrag ineens

Literatuurstudie ten behoeve van de ontwikkeling van een tool bedrag ineens

Auteurs

Cora van Horsen

Marcel Warnaar

Michael Visser

Nibud, **januari 2025**

In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Inhoud

Samenvatting 3

1. Inleiding 6
 - 1.1 Aanleiding 6
 - 1.2 Literatuuronderzoek 6
 - 1.3 Leeswijzer 7
2. Pensioenkeuzes 8
 - 2.1 De klantreis van pensioen 8
 - 2.2 Keuzevrijheid en keuzegedrag 10
 - 2.3 Het vermogen om (verstandig) te kiezen 11
 - 2.4 Conclusie 13
3. Afwegingen keuzes tool bedrag ineens 14
 - 3.1 Inleiding 14
 - 3.2 Doelgroep en gebruik 14
 - 3.3 Bestedingsdoelen en uitgaven na pensionering 18
 - 3.4 Gebruiksfase tool: Oriëntatie- versus keuzefase 20
 - 3.5 Functionaliteiten tool en complexiteit 22
 - 3.6 Behoeftte aan begeleiding 25
 - 3.7 Conclusie 27
4. Aanbevelingen 28

Bijlage 1 | Literatuurlijst

Samenvatting

Het keuzerecht *bedrag ineens* biedt de mogelijkheid om maximaal 10 procent van opgebouwde ouderdomspensioen- en lijfrente- vermogen in één keer op te nemen bij pensionering.

Het ministerie van SZW heeft het Nibud gevraagd om een vooronderzoek naar een tool voor het keuzerecht *bedrag ineens* uit te voeren. Deze tool zou de deelnemer bij de keuze rondom de ingangsdatum van een ouderdomspensioen of lijfrente meer inzicht kunnen bieden in de gevolgen van een *bedrag ineens*.

Onderdeel van dit vooronderzoek is een beknopt literatuuronderzoek, waarin we relevante inzichten over de belangrijkste risico's en behoeften van deelnemers bij het maken van pensioenkeuzes in het algemeen en het *bedrag ineens* in het bijzonder op een rijtje zetten. Dit literatuuronderzoek is vooral bedoeld om de keuzes bij de ontwikkeling van een tool mede richting te geven. Daarbij is er extra aandacht voor de doelgroep, het moment van gebruik, en de gewenste functionaliteiten van de tool.

Interesse en doelgroep

Onderzoeken tonen aan dat er onder de doelgroep van bijna gepensioneerden een substantiële interesse is om een *bedrag ineens* op te nemen. Maar er is ook nog veel onbekendheid met deze nieuwe keuzemogelijkheid. Afhankelijk van de vraagstelling en het onderzoek gaat het dan om zo'n 10 tot 20 procent van de deelnemers die aangeeft er (zeker) gebruik van te willen maken. Er is ook nog een substantiële groep die aangeeft het nog niet te weten. Genoemde bestedingsdoelen voor het *bedrag ineens* variëren, waarbij reizen, het creëren van een buffer of hypotheekaflossing het vaakst worden genoemd.

Aanstaande gepensioneerden die in onderzoek aangeven geen gebruik te willen maken van dit keuzerecht, zien een grote eenmalige opname vooral als een sigaar uit eigen doos. Ook zijn ze bang dat het nadelig voor hen uitpakt. Zij wijzen onder andere op belasting- en toeslageffecten.

De klantreis en timing van de tool

Mensen beginnen zich meestal pas 5 tot 10 jaar voor hun pensioen serieus met hun pensioenplanning bezig te houden. Niet iedereen legt dezelfde klantreis af als het gaat om het maken van keuzes rond pensionering: de behoefte aan informatie en het detailniveau varieert en de meerderheid van de mensen kiest vaak standaardopties. Dit passieve gedrag staat in contrast met de wens naar keuzevrijheid. Het maken van pensioenkeuzes kan stressvol zijn door de mentale belasting en de complexiteit, vooral wanneer te veel keuzes worden gepresenteerd.

Wanneer mensen wel voor keuzes worden geplaatst, zijn onder andere heldere informatie, goede begeleiding en het stimuleren van 'verstandige' keuzes in keuzearchitectuur van belang.

Inzichten uit de literatuur rond het doenvermogen van mensen kunnen worden gebruikt bij het vaststellen van ontwerpprincipes voor een tool *bedrag ineens*. Te denken valt aan het gebruik van visuele ondersteuning, stapsgewijze begeleiding en het belang van gebruikersonderzoek. Deze principes kunnen helpen om complexe keuzes begrijpelijker en toegankelijker te maken voor een breed scala aan gebruikers.

Fasering van de pensioenklantreis

De keuze voor het *bedrag ineens* kan alleen bij pensioeningang worden gemaakt. Er zijn grofweg twee belangrijke fases waarop een tool in beeld kan komen:

- Oriëntatiefase (vanaf 5 tot 10 jaar voor pensioen): in deze fase zoeken deelnemers vooral eenvoudige en globale informatie over hun pensioenkeuzes, informatie over het *bedrag ineens* is hiervan een onderdeel.
- Keuzefase (6 tot 9 maanden voor pensioen): In deze fase richting besluitvorming over te maken pensioenkeuzes kan een tool meer gedetailleerde informatie bieden, inclusief de fiscale impact en de invloed op toeslagen.

Complexiteit van de keuze en ondersteuning van de tool

De keuze voor een *bedrag ineens* vereist dat deelnemers de complexe financiële gevolgen begrijpen, zoals de fiscale impact en de invloed op toeslagen. Het is van belang dat een tool deze complexiteit vermindert door functies te bieden die zo goed mogelijk aansluiten bij het kennisniveau en de financiële situatie van de gebruikers. De tool kan dan waarschuwen en risico's aangeven, en bijvoorbeeld werken met scenario-analyses, rekenvoorbeelden en simulaties om gebruikers meer inzicht in de gevolgen van het *bedrag ineens* op inkomen, belasting en toeslagen te geven. Gelaagde informatie helpt om een *overload* aan informatie te verminderen en de tool toegankelijker te maken.

De inhoud en functionaliteiten van een tool bedrag ineens

Mede op basis van diverse literatuur en beleidsdocumenten adviseren we om in een tool *bedrag ineens* in de keuzefase (richting besluitvorming) ten minste aandacht te besteden aan de volgende vijf onderdelen en onderwerpen:

- introductie en algemene informatie over een *bedrag ineens*, vanuit bijvoorbeeld wensen, doelen en andere (bredere) keuzes rond pensionering en de voorwaarden van opname (maximaal 10% van het opgebouwde ouderdomspensioen);
- de mogelijkheden van een *bedrag ineens* (zoals hoogte, ingangsmoment, meerdere potjes, situatie partner);
- de effecten en risico's van een *bedrag ineens* (zoals invloed op belasting, toeslagen, lager inkomen op langere termijn in relatie tot uitgaven);
- De alternatieven en andere keuzes bij ingaan van de pensioenuitkering (zoals hoog-laag pensioen);
- doorverwijzing naar pensioenuitvoerders en adviseurs voor concrete besluitvorming rond het *bedrag ineens* en afwegingen in een breder kader.

Daarnaast zijn er specifieke doelgroepen en deelonderwerpen, waarvoor (extra) aandacht kan komen in een tool. Te denken valt aan kwetsbare doelgroepen, zoals mensen in een uitkeringssituatie, mensen met recht op AIO, plus aandacht voor levensgebeurtenissen met bijzondere impact (zoals echtscheiding en overlijden).

Bij voorkeur worden deze onderwerpen besproken en getoetst in een klankbordgroep (bijna-gepensioneerden) en expertgroep (professionals/stakeholders) om deze vervolgens te prioriteren en waar nodig aan te vullen vanuit behoefte en wenselijkheid en/of noodzaak. Daarna kan in de fase van een functioneel ontwerp van een tool *bedrag ineens* de concrete invulling worden bepaald.

Een gebruiksvriendelijke tool is van groot belang. Standaardopties kunnen keuzestress verminderen en visuele hulpmiddelen zoals grafieken en vergelijkingen bieden ondersteuning. Het is belangrijk dat de tool getest wordt en feedback van gebruikers wordt verzameld om de functionaliteit verder te verbeteren.

Begeleiding en advies

Er is duidelijk een behoefte aan begeleiding bij het maken van keuzes, ook voor het keuzerecht *bedrag ineens*. Uit onderzoek blijkt dat intensieve begeleiding de effectiviteit en het begrip van keuzes vergroot, zoals gesprekken met financieel adviseurs. Voor de een is een globaal beeld voldoende, een ander wil juist meer zekerheid en een gedetailleerd inzicht. Het maakt ook uit of je nog in de oriëntatiefase zit, of al meer in de keuzefase, waarin je bepaalde uitkomsten wilt verifiëren en knopen wilt doorhakken.

Wanneer we dit vertalen naar de ontwikkeling van een tool, kunnen we denken aan een zekere mate van gelaagdheid. In de tool is een eerste, globaal beeld snel te geven; voor een meer gedetailleerd beeld is meer inspanning van de deelnemer nodig, of zelfs de inzet van een andere vorm van begeleiding, waaronder advies. Het is raadzaam om hier bij het ontwerp van een tool rekening mee te houden.

Conclusie en aanbevelingen

Het bieden van keuzeopties voor deelnemers, zoals het *bedrag ineens*, kan welvaart verhogend zijn, maar dit moet zorgvuldig worden ondersteund. De keuze voor het *bedrag ineens* biedt extra flexibiliteit, maar vereist dat deelnemers de implicaties goed begrijpen. Een goed ontworpen tool kan helpen om de complexiteit van deze keuze te verminderen, door duidelijke – gedetailleerde – informatie te verstrekken die aansluit bij het behoeften- en kennisniveau van de gebruiker. De tool moet flexibel zijn en rekening houden met de gebruiksfase en kenmerken van de doelgroep.

Een tool kan in de oriëntatiefase eenvoudige informatie verstrekken en in de keuzefase meer gedetailleerdere berekeningen, risico's en scenario-analyses aanbieden. Het gebruik van visuele hulpmiddelen, zoals grafieken en simulaties, kan helpen bij het verduidelijken van de gevolgen voor inkomen, belasting en toeslagen. Daarnaast is het belangrijk om gebruikersonderzoek en feedback te integreren om de functionaliteit van de tool te optimaliseren en aan te passen aan de behoeften van de doelgroep.

Kortom, een goed ontwikkelde tool kan de keuze voor het *bedrag ineens* toegankelijker maken, het vertrouwen van deelnemers vergroten en hen helpen weloverwogen keuzes te maken.

Een tool is echter geen vervanging van advies. En zal ook niet voor iedereen even makkelijk zijn om alleen te doorlopen. Online tools en keuzebegeleiding voor pensioenen kunnen effectief zijn, maar blijken het meest waardevol in combinatie met intensieve begeleiding, zoals een-op-een-gesprekken met een financieel adviseur. Dit leidt tot meer begrip van de financiële implicaties, hogere interactie met de tool en een grotere ervaren waarde.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Met de invoering van de Wet toekomst pensioenen, die 1 juli 2023 van kracht is geworden, worden verschillende veranderingen doorgevoerd om het pensioenstelsel flexibeler en persoonlijker te maken. Een van de veelbesproken wijzigingen is de introductie van het *bedrag ineens*, die voortvloeit uit de afspraken uit het Pensioenakkoord 2019 en waarin via aparte wetgeving is voorzien.¹

Deze regeling biedt pensioengerechtigden de mogelijkheid om bij pensionering eenmalig maximaal 10% van hun opgebouwde ouderdomspensioen- en lijfrentevermogen op te nemen als een *bedrag ineens*.

Het *bedrag ineens* is bedoeld om mensen meer keuzevrijheid en flexibiliteit te bieden bij de start van hun pensioen. Meer flexibiliteit kan de welvaart vergroten, doordat het pensioeninkomen beter kan worden afgestemd op de persoonlijke levenssituatie en bestedingsbehoefte. In 2022, en nog eens in 2024, constateerde het Nibud dat veel mensen geïnteresseerd zijn in deze optie, maar dat er nog veel onbekendheid is. Zo kan de opname van het *bedrag ineens* financieel onvoordelig uitpakken. Pensioengerechtigden met een lager inkomen kunnen te maken krijgen met lagere toeslagen of deze in het jaar van opname zelfs helemaal verliezen. Het *bedrag ineens* zorgt immers tijdelijk voor een (fors) hoger inkomen.

Ondanks deze bezwaren heeft de Tweede Kamer op 8 oktober 2024 ingestemd met het wetsvoorstel herziening *bedrag ineens*. Bij de behandeling in de Kamer benadrukten verschillende partijen het belang van goede voorlichting en begeleiding bij deze complexe keuze. De minister van SZW heeft bij de behandeling toegezegd de invoering uit te stellen tot op zijn vroegst 1 juli 2025, zodat pensioenuitvoerders voldoende tijd hebben zich voor te bereiden op deze wijzigingen. In het debat in de Tweede Kamer op 25 september 2024 heeft de minister daarnaast de ontwikkeling van een (stoplichten)tool door het Nibud toegezegd.²

Het Nibud is sinds het najaar van 2024 in gesprek met het Ministerie van SZW over de ontwikkeling van een tool die mensen helpt bij de keuze om al dan niet gebruik te maken van het *bedrag ineens*. Belangrijke vragen daarbij zijn op welk moment in het keuzeproces ondersteuning het meest wenselijk en effectief is en welke mate van precisie gewenst is.

1.2 Literatuuronderzoek

Om meer zicht te krijgen op de genoemde vragen heeft het ministerie van SZW het Nibud gevraagd om een vooronderzoek uit te voeren.³ Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de mogelijkheden om een tool voor het keuzerecht *bedrag ineens* te ontwikkelen die de deelnemer kan ondersteunen in het maken van een keuze. Deze tool zou de deelnemer bij de keuze rondom de ingangsdatum van een pensioen of lijfrente meer inzicht kunnen bieden in de gevolgen van *bedrag ineens*.

Onderdeel van dit vooronderzoek is een beknopt literatuuronderzoek, waarin we relevante inzichten over de belangrijkste risico's en behoeften van deelnemers bij het maken van

¹ Wet *bedrag ineens*, RVU en verlofsparen (35.555) en Wet herziening *bedrag ineens* (36.154).

² Handelingen II 2024/25, nr. 5, item 7.

³ De opdracht daarvoor is verstrekt op 18 november 2024.

pensioenkeuzes op een rijtje zetten. We hebben ons daarbij beperkt tot onderzoek in de Nederlandse context.

In dit rapport doen we verslag van onze bevindingen. Dit onderzoek betreft geen uitputtende inventarisatie van alle relevante literatuur. Het is vooral bedoeld om de keuzes bij de ontwikkeling van de tool mede richting te geven. Onder andere op basis van deze inzichten hebben we een aantal varianten geschetst. Deze zijn opgenomen in een apart rapport⁴, waarin een samenvatting van dit literatuuronderzoek wordt opgenomen als bijlage.

1.3 Leeswijzer

In de hoofdstukken 2 en 3 presenteren we de belangrijkste inzichten uit de literatuur. Daarbij gaan we in hoofdstuk 2 eerst in het algemeen in op de vraag in hoeverre mensen in staat zijn complexe keuzes te overzien en meer in het bijzonder het keuzeproces rondom pensioen. In hoofdstuk 3 gaan we in op de belangrijkste risico's en behoeften van deelnemers bij het maken van de keuze voor een *bedrag ineens*. En welke afwegingen daarbij een belangrijke rol spelen en bij de ontwikkeling van een tool betrokken zouden kunnen worden. In hoofdstuk 4 zetten we de belangrijkste aanbevelingen in relatie tot de ontwikkeling van een tool *bedrag ineens* op een rij.

⁴ Vooronderzoek tool bedrag ineens. Nibud, januari 2025.

2. Pensioenkeuzes

In dit hoofdstuk gaan we in op de klantreis die mensen maken voor wie het pensioen in zicht is. Welke momenten zijn daarin belangrijk? Welke informatiebehoefte hebben deelnemers in deze reis? En welke factoren spelen een rol bij het maken van pensioenkeuzes in het algemeen en de keuze voor een *bedrag ineens* in het bijzonder? Deze inzichten zijn belangrijk om te kunnen bepalen op welk moment een tool *bedrag ineens* kan worden ingezet en welke informatie of inzichten deze gebruikers moet bieden.

2.1 De klantreis van pensioen

Hoewel veel mensen erkennen dat het belangrijk is om zich op tijd te verdiepen in hun pensioen, maakt een groot deel van de mensen hiervoor geen tijd vrij.⁵ Dit verandert naarmate het pensioen dichterbij komt. Met het pensioen in zicht gaan mensen zich meer verdiepen in pensioenopties.⁶ Het zoekgedrag verandert en mensen gaan intensiever aan de slag met hun pensioen. De meest intensieve zoektocht naar informatie over pensioen vindt plaats vanaf 5 tot 10 jaar voor pensionering.⁷

In 2022 heeft Muzus in samenwerking met het Nibud de klantreis van mensen die hun pensioen in zicht hebben in kaart gebracht.⁸ Daarin zijn sleutelmomenten op weg naar pensioen in kaart gebracht (zie figuur 1).

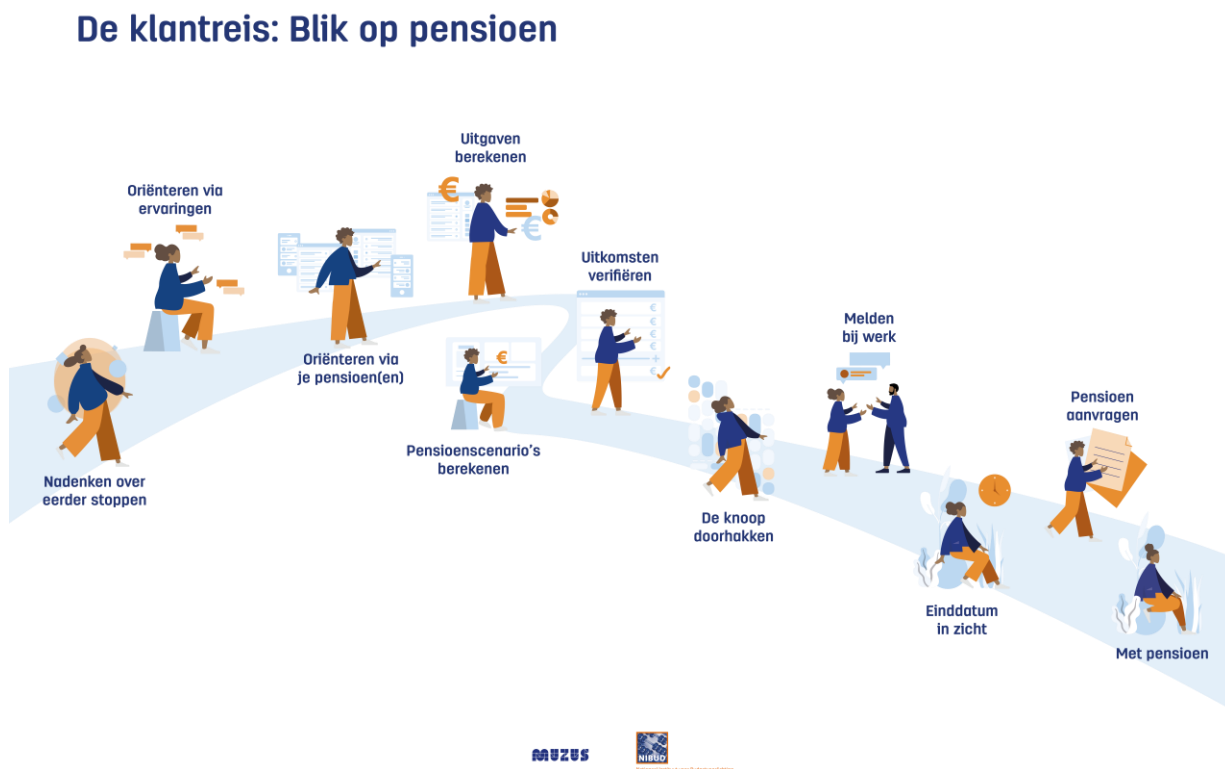
⁵ Wijzer in geldzaken (2024). Pensioenmonitor meting 2024, Een onderzoek naar kennis, houding en gedrag rondom de oudedagsvoorziening onder de Nederlandse beroepsbevolking.

⁶ Adams, G. A., & Rau, B. L. (2011). Putting off tomorrow to do what you want today: Planning for retirement. *American Psychologist*, 66(3), 180–192.

⁷ van Dalen, H.P. & Henkens, C.J.I.M. (2022). Zoeken naar pensioeninformatie als de finishlijn in zicht komt. *Pensioen Magazine* 2022/87.

⁸ Muzus (2022). Blik op pensioen: de klantreis; en Bouma, H., Kistemaker, S. & Visser, M. (2022). Blik op pensioen, de klantreis van (vroeg)pensioen in beeld. Muzus, Nibud. *Pensioen Magazine* 2022/134.

Figuur 1: De klantreis: Blick op pensioen

Bovenstaande klantreis is weliswaar gemaakt voor het afwegingsproces rond 'eerder stoppen met werken', maar geeft ook meer in het algemeen inzicht in de reis die werkenden afleggen voordat zij daadwerkelijk met pensioen gaan. Uit het achterliggende onderzoek van Muzus blijkt dat mensen bovenstaande klantreis niet allemaal op dezelfde manier doorlopen. Het startpunt van de reis kan verschillen, net als het aantal stappen dat iemand zet. Waar de één eerst zelf onderzoekt en dan pas de werkgever informeert over de plannen en wensen ten aanzien van pensionering, start een ander juist bij de werkgever om zich te oriënteren.

Belangrijke sleutelmomenten rond de keuze voor *bedrag ineens* zijn de stappen waarin mensen onderzoeken wat de financiële mogelijkheden zijn na pensionering. Ook daar verschilt de manier waarop mensen ermee omgaan. Voor de een is een globaal beeld voldoende, een ander wil juist meer zekerheid en een gedetailleerd inzicht. Het maakt ook uit of je nog in de oriëntatiefase zit, of al meer in de keuzefase (bij sleutelmomenten 'uitkomsten verifiëren' en 'de knoop doorhakken'). Op deze fases gaan we in paragraaf 3.4 nader in.

Wanneer we dit vertalen naar de ontwikkeling van een tool, kunnen we denken aan een zekere mate van gelaagdheid. In de tool is een eerste, globaal beeld snel te geven; voor een meer gedetailleerd beeld is meer inspanning van de deelnemer nodig, of zelfs de inzet van een andere vorm van begeleiding, waaronder advies. Het is raadzaam om hier bij het ontwerp van een tool rekening te houden.

2.2 Keuzevrijheid en keuzegedrag

Uit onderzoek naar het zoekgedrag van pensioendeelnemers blijkt dat de overgrote groep deelnemers passief of beperkt geïnteresseerd is als het gaat om het eigen pensioen. Nog geen kwart van de deelnemers is te scharen onder de actieve deelnemers die op zoek gaan naar extra opties en naar onderwerpen die een handeling vereisen, zoals de mogelijkheid om een *bedrag ineens* op te nemen. Die actief geïnteresseerde groep is het grootste onder 50-plussers⁹, waarbij de kans dat 60-plussers tot deze groep behoren 48 procent is. De informatie die mensen zoeken over hun pensioen betreft vooral de hoogte van het pensioeninkomen en de leeftijd van de AOW, zo blijkt uit de Pensioenmonitor van Netspar. Dit sluit aan bij het beeld dat het grootste deel van de deelnemers slechts beperkt geïnteresseerd is in het eigen pensioen. Ongeveer een op de vijf Nederlanders in de leeftijd van 30 tot en met 66 jaar geeft zelfs aan pensioeninformatie actief te vermijden, zo blijkt uit recent gepubliceerd onderzoek.¹⁰ Oorzaken zijn een gebrek aan financiële vaardigheden, gebrek aan vertrouwen in de pensioensector en pensioenzorgen. Ook sociaal-demografische kenmerken hebben invloed op vermijding:

- Vrouwen vermijden meer pensioeninformatie dan mannen;
- Ouderen (50 jaar en ouder) vertonen minder vermijdinggedrag dan jongvolwassenen en mensen van middelbare leeftijd;
- Zzp'ers en mensen buiten de arbeidsmarkt vermijden duidelijk meer pensioeninformatie dan werknemers;
- Hoogopgeleiden laten minder informatievermijding zien dan lager opgeleiden.

Met de invoering van het nieuwe pensioenstelsel krijgen deelnemers echter meer keuzevrijheid. Dat betekent ook dat van deelnemers wordt verwacht dat zij actiever bezig zijn met hun pensioen. In 2024 deed het Nibud onderzoek naar de bekendheid van het nieuwe stelsel, de wijze waarop deelnemers zich daarop voorbereiden en welke informatie of begeleiding ze daarbij wensen.¹¹

Allereerst blijkt dat ook in 2024 nog veel onbekend is over het nieuwe stelsel. Bijna driekwart van de ondervraagden weet wel dat er iets verandert, maar een groot deel van hen kan geen concrete veranderingen benoemen. Tegelijkertijd blijkt de behoefte aan keuzevrijheid in het stelsel groot. Zo willen veel mensen vrijheid bij het bepalen van de pensioenleeftijd en bij de keuze voor een vaste of variabele uitkering. Ook de behoefte aan de keuze om een *bedrag ineens* op te nemen is substantieel (zie paragraaf 3.2). Deze behoefte aan keuzevrijheid lijkt op gespannen voet te staan met het verwachte en daadwerkelijke gedrag van mensen. Een groot deel van ondervraagden gaf immers ook aan dat zij niet verwachten hun pensioengedrag aan te passen. Dit beeld wordt ook onderschreven door het Sectorbeeld Pensioenen 2024 van de AFM. Dit geeft aan dat de meerderheid van de pensioendeelnemers geen gebruik maakt van verschillende keuzemogelijkheden en in de standaardoptie blijft.¹²

Dit sluit aan bij de inzichten uit onderzoek naar keuzegedrag. Dit laat zien dat mensen geneigd zijn te kiezen voor de status quo. Dus als deelnemen aan een regeling de standaardoptie is, zullen meer mensen deelnemen dan wanneer dat niet het geval is.¹³ Daarbij komt dat als mensen te veel keuzemogelijkheden (*choice overload*) ineens

⁹ van Dalen, H.P. & Henkens, C.J.I.M. (2022). Zoeken naar pensioeninformatie als de finishlijn in zicht komt. *Pensioen Magazine* 2022/87.

¹⁰ van Dalen, H.P. & Henkens, K. (2024). Wie vermijdt pensioeninformatie? Het belang van financiële vaardigheden, vertrouwen en pensioenzorgen. (Netspar Design Paperr 252). Tilburg University.

¹¹ Nibud (2024). Pensioenpeiling 2024.

¹² Autoriteit Financiële Markten (2024). Sectorbeeld Pensioenen 2024.

¹³ Mitchell, O. S., & Utkus, S. P. (2004). *Pension Design and Structure: New Lessons from Behavioral Finance*. Oxford University Press.

voorgelegd krijgen, zij de neiging kunnen hebben niet te kiezen.¹⁴ Uit recent onderzoek wordt duidelijk dat die kans groter wordt als mensen geen wijs kunnen uit het (onoverzichtelijke) aantal opties. Mensen worden dan overbelast door te veel keuzemogelijkheden en onvoldoende transparante informatie.^{15,16,17}

Ook de wijze van presenteren van informatie heeft invloed op de beslissingen van mensen. Informatie die het meest opvalt heeft meer invloed dan andere informatie. Hetzelfde geldt voor aantrekkelijk vormgegeven informatie, persoonlijke informatie en informatie waarin tekst en beeld worden gecombineerd.¹⁸ Voor de ontwikkeling van een tool *bedrag ineens* is het van belang om de informatie die belangrijk is voor het maken van een weloverwogen keuze, aantrekkelijk en opvallend weer te geven.

Deelnemers ervaren meer negatieve emoties bij het maken van pensioenkeuzes dan bij automatisch geregelde opties, zo blijkt uit neuromarketingonderzoek.¹⁹ Maar pensioenopties waarvoor deelnemers zelf gekozen hebben, worden op korte termijn beter gewaardeerd dan automatisch geregelde opties, zelfs als de inhoud identiek is. Dit fenomeen, bekend als het *choice premium effect*, benadrukt de belangrijke rol van keuze-architectuur en communicatie om deelnemers te ondersteunen bij het maken van keuzes.

Bovenstaande onderschrijft het belang van goede (visuele) begeleiding bij de keuzes die deelnemers hebben. Uit de Nibud pensioenpeiling van 2024 komt ook naar voren dat naast de behoefte aan keuzevrijheid, deelnemers ook geholpen willen worden bij die keuzes. Op de vraag naar de behoefte aan begeleiding gaan we in paragraaf 3.6 in.

2.3 Het vermogen om (verstandig) te kiezen

In 2022 concludeerde het Nibud dat veel mensen geïnteresseerd zijn in de opname van een *bedrag ineens*, maar dat zij de financiële consequenties van deze keuze niet voldoende kunnen overzien.²⁰ Een belangrijke vraag bij de ontwikkeling van een tool rond het *bedrag ineens* is dan ook in hoeverre mensen in staat zijn de consequenties van hun keuzes te overzien en wat ervoor nodig is om hen hierbij te helpen. In dit kader zijn de inzichten rond doenvermogen relevant en behulpzaam.

De WRR bracht in 2017 het rapport *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid* uit.²¹ In dit rapport stelt de WRR dat cognitief vermogen alleen niet voldoende is om redzaam te kunnen zijn als het gaat om werk, gezondheid en financiën. Het vermogen om plannen te maken, in actie te komen, vol te houden en met tegenslagen te kunnen omgaan, is minstens zo belangrijk. De WRR introduceert voor dit type vaardigheden het begrip *doenvermogen* en stelt zichzelf de vraag welke rol het

¹⁴ Sethi-Iyengar, S., Huberman, G., & Jiang, W. (2003). How much choice is too much? Contributions to 401(k) retirement plans. In O. S. Mitchell & S. P. Utkus (Eds.), *Pension Design and Structure: New Lessons from Behavioral Finance* (pp. 83–95). Oxford University Press.

¹⁵ Scheibehenne, B., Greifeneder, R., & Todd, P. M. (2010). Can There Ever Be Too Many Options? A Meta-Analytic Review of Choice Overload. *Journal of Consumer Research*, 37(3), 409–425.

¹⁶ Chernev, A., Böckenholt, U., & Goodman, J. (2015). Choice overload: A conceptual review and meta-analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 333–358.

¹⁷ Besedeš, T., Deck, C., Sarangi, S., & Shor, M. (2015). Reducing choice overload without reducing choices. *Review of Economics and Statistics*, 97(4), 793–802.

¹⁸ Sunstein, C. R. (2011). *Simpler: The Future of Government*. Simon & Schuster.

¹⁹ Limpens, W., & Vonken, J. (2018). Ons brein wil niet kiezen: Gedragseconomische inzichten voor pensioenkeuzes. *Netspar Design Paper* 105.

²⁰ Nibud (2022). *Rapport Bedrag ineens: een goed idee?*

²¹ Bovens, M., Keizer, A., Tiemeijer, W. (2017). *Weten is nog geen doen: Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Rapporten aan de Regering, issue 97.

doenvermogen speelt bij de redzaamheid van burgers en wat dit impliceert voor overheidsbeleid.

De WRR plaatst doenvermogen naast denkvermogen als belangrijke voorwaarde voor redzaamheid. Onder denkvermogen valt het vermogen om informatie te verzamelen, te wegen en een plan te maken. Dat laatste aspect overlapt met het doenvermogen. Onder doenvermogen wordt verstaan het vermogen een plan te maken, in actie te komen, vol te houden en met tegenslag te kunnen omgaan. Daar waar de mate van denkvermogen vooral beïnvloed wordt door intelligentie en cognitieve vaardigheden, wordt het doenvermogen vooral bepaald door niet-cognitieve vaardigheden als temperament, de mate van zelfcontrole en overtuigingen.

Uit het onderzoek van de WRR blijkt dat er behoorlijke verschillen zijn tussen mensen in de mate waarin zij beschikken over deze mentale vermogens. Daarbij is er enige samenhang met opleiding, maar dit verband is niet sterk. Dat betekent dat redzaamheidsproblemen zich niet beperken tot mensen met een lager opleidingsniveau. Ook mensen met een hoge opleiding kunnen moeite hebben om in actie te komen, vol te houden en om te gaan met tegenslag. Al deze vaardigheden zijn in meer of mindere mate van belang bij het maken van pensioenkeuzes en het *bedrag ineens*. Immers het vraagt inzicht in complexe materie, het vermogen de consequenties van je keuzes over een langere periode te overzien en daar vervolgens ook naar te handelen.

Invloed van (externe) omstandigheden op doenvermogen

De mentale vermogens die worden gevat onder doenvermogen zijn voor een deel afhankelijk van aanleg. Mensen met in aanleg meer denk- en doenvermogen zullen minder moeite hebben om het vereiste gedrag te vertonen dan mensen die dit in aanleg minder hebben. Die moeten een grotere afstand overbruggen om het gewenste niveau van redzaamheid te bereiken. Het overbruggen van die afstand is echter niet eenvoudig, met andere woorden: doenvermogen is moeilijk trainbaar.

Tegelijkertijd zijn er ook externe factoren die het doenvermogen negatief kunnen beïnvloeden. Mentale belasting en stress blijken een negatieve invloed te hebben op zelfcontrole en de executieve functies die van belang zijn voor het doenvermogen. Acute stress heeft een negatieve invloed op het werkgeheugen en daarmee neemt de kwaliteit van beslissingen af. Die acute stress wordt niet alleen veroorzaakt door negatieve gebeurtenissen. Ook een potentieel positieve gebeurtenis als pensionering, is een grote verandering die gepaard kan gaan met stress en/of mentale schaarste, waardoor het doenvermogen wellicht ook lager is en het lastiger wordt goed onderbouwde keuzes te maken.

Naast aanleg en omgevingskenmerken, heeft het proces waarin mensen zich bevinden invloed op het doenvermogen. Hoe complexer het proces en hoe meer stappen moeten worden doorlopen, hoe meer het doenvermogen van burgers wordt aangesproken. De beperkte trainbaarheid van doenvermogen en de negatieve invloed die stress op het doenvermogen kan hebben, maakt dat de sleutel voor het vergroten van de redzaamheid van burgers voor een groot deel ligt in het inrichten van de omgeving. Manieren om redzaamheid van burgers te bevorderen en problemen te voorkomen zijn:

- Het reduceren van de mentale belasting;
- Het aanpassen van de keuzearchitectuur;
- Terughoudend zijn met keuzevrijheid (mensen kunnen maar een beperkt aantal keuzes aan);

- Het verminderen van verleidingen;
- Het gebruik van *nudges* om de goede keuzes te stimuleren.

Vertaalslag naar een tool

Hoewel het *bedrag ineens* niet expliciet wordt genoemd in het WRR-rapport en ook niet in de meer praktische handvatten voor beleidsmakers en wetgever, zoals de Doenvermogenstoets en de publicatie Doenvermogen: Van toets naar tools, kunnen de inzichten over complexe beslissingen in deze literatuur wel relevant zijn voor de ontwikkeling van een tool die gebruikers ondersteunt bij deze keuzemogelijkheid.²² De inzichten kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt bij het vaststellen van ontwerpprincipes. Te denken valt aan visuele ondersteuning, stapsgewijze begeleiding en het belang van gebruikersonderzoek. Deze principes kunnen helpen om complexe keuzes begrijpelijker en toegankelijker te maken voor een breed scala aan gebruikers. Concreet kan dan worden gedacht aan:

- Visuele hulpmiddelen en simulaties: een tool voor het *bedrag ineens* kan gebruik maken van visuele scenario's en rekenvoorbeelden om gebruikers inzicht te geven in de gevolgen van hun keuze;
- Simpel en toegankelijk ontwerp: door informatie gefaseerd aan te bieden en complexe keuzes te vereenvoudigen, kan de tool de cognitieve belasting van gebruikers verminderen;
- Pretesten en gebruikersonderzoek: door gebruikers - idealiter vanaf het ontwerpstadium - te betrekken, kan de tool beter aansluiten bij hun behoeften en praktische toepasbaarheid.

2.4 Conclusie

Niet iedereen legt dezelfde klantreis af. Ook verschilt de behoefte aan verdiepende informatie. De meeste mensen gaan zich pas echt verdiepen als het pensioen in zicht komt, en dus ook als een *bedrag ineens* een reële keuze wordt.

De behoefte aan keuzevrijheid is groot, terwijl gedrag wat anders laat zien. Mensen kiezen al snel voor de status quo. Wanneer mensen wel voor keuzes worden geplaatst zijn onder andere heldere informatie, goede begeleiding en het stimuleren van 'verstandige' keuzes in keuzearchitectuur van belang.

Inzichten uit de literatuur rond doenvermogen kunnen ook worden gebruikt bij het vaststellen van ontwerpprincipes voor een tool. Te denken valt aan het gebruik van visuele ondersteuning en stapsgewijze begeleiding. Deze principes kunnen helpen om complexe keuzes begrijpelijker en toegankelijker te maken voor een breed scala aan gebruikers.

²² Bovens, M.A.P. & Keizer, A.-G. (2020). *Doenvermogen: Van toets naar tools*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).

3. Afwegingen keuzes tool bedrag ineens

3.1 Inleiding

Dit onderdeel richt zich op het analyseren van relevante bestaande literatuur over de belangrijkste risico's en behoeften van deelnemers bij het maken van de keuze voor een *bedrag ineens*. Ook gaan we in op de afwegingen die daarbij een belangrijke rol spelen, en bij de ontwikkeling van een tool betrokken zouden kunnen worden. We analyseren nationale literatuur²³ en beleidsstukken om de context en uitdagingen van de doelgroep die straks die nieuwe pensioenkeuze krijgt, beter te begrijpen.

Daarbij zijn de volgende specifieke onderzoeksvragen relevant:

- Wie zal vooral gebruik maken van de keuzemogelijkheid, en in welke fase van hun pensioenplanning?
- Wat is de optimale timing voor inzet van de tool: oriëntatiefase of keuzefase (richting besluitvorming)?
- Welke mate van precisie is wenselijk en welke functionaliteiten zijn essentieel?

3.2 Doelgroep en gebruik

Bij de keuze voor het *bedrag ineens* spelen de kenmerken van de doelgroep en de timing van hun pensioenplanning een belangrijke rol. In deze paragraaf analyseren we wie waarschijnlijk gebruik zullen maken van deze keuzemogelijkheid, in welke fase van hun pensioenplanning dit gebeurt, en wat dit betekent voor de ondersteuning via een tool. Veel inzichten zijn gebaseerd op enquêteonderzoek onder consumenten, meer specifiek de Nationale-Nederlanden Bedrag Ineens Barometer²⁴, Nibud-pensioenpeilingen²⁵, en analyses van EenVandaag Opiniepanel²⁶.

Kenmerken van de doelgroep

Uit diverse onderzoeken blijkt een substantiële belangstelling voor een *bedrag ineens* bij pensionering. In 2016 zijn al enkele onderzoeken verschenen, waaruit een intentie blijkt om bij pensionering van een *bedrag ineens* gebruik te maken, mocht deze in Nederland beschikbaar komen. Netspar (2018) geeft de resultaten van deze onderzoeken kernachtig weer²⁷:

“Een drietal surveys onder ABP-deelnemers (vgl. Ponds et al., 2016) laat wat dit betreft een consistent beeld zien, namelijk dat 60% van de actieven en ongeveer 50% van de gepensioneerden een beperkte lumpsum (tot maximaal 20% van de waardeanspraken) zouden verkiezen boven een volledig annuïtaire opname (geen lumpsum). Vooral de behoefte onder jong gepensioneerden (tussen 65 en 70) verdient aandacht, omdat juist zij het best kunnen inschatten in hoeverre deze optie waarde voor hen heeft.

²³ Internationale literatuur met ook ervaringen uit het buitenland (bv UK) is interessant, maar nemen we niet mee gezien de korte doorlooptijd en de scope van het onderzoek.

²⁴ Nationale-Nederlanden (2023). Bedrag Ineens Barometer: Doorlopend onderzoek naar kennis en interesse in bedrag ineens onder werknemers.

²⁵ Nibud (2024). Rapport Pensioenpeiling; Nibud (2022). Pensioen Bedrag ineens: een goed idee?

²⁶ EenVandaag Opiniepanel (2024). *Een smak geld zodra je stopt met werken: 1 op de 7 aanstaande gepensioneerden wil deel van pensioen in één keer opnemen*. AVROTROS Opinieonderzoek.

²⁷ Lever, M., Ponds, E., Dillingh, R., & Stevens, R. (2018). Effecten van meer keuzevrijheid in de uitkeringsfase: Internationale ervaringen. Netspar Design Paper 95. Gezien het doel van dit literatuuronderzoek, nemen wij de samenvattende analyses van deze onderzoeken zoals verwoord in het Netspar rapport hierna integraal - met verwijzingen - over.

Onderzoek van PGGM geeft ook aan dat veel deelnemers gebruik zullen maken van een lumpsum wanneer dit mogelijk zou worden (Willemsen en Kortleve, 2016). Ook bij het onderzoek door Van der Crujisen en Jonker (2016) onder Nederlandse deelnemers komt naar voren dat er behoefte is aan de lumpsum-optie. Overigens duidt dit onderzoek op een veel geringere behoefte dan de andere onderzoeken.”

In onderstaande tabel uit het Netspar rapport staat een samenvatting van de uitkomsten uit de verschillende onderzoeken.

ABP deelnemers	
• actieven	59%
• gepensioneerden (65-70jr)	50%
PGGM onderzoek	
• actieven	30% (55% in combinatie met hoog/laag)
Nederland (Center data)	
• actieven	< 10%

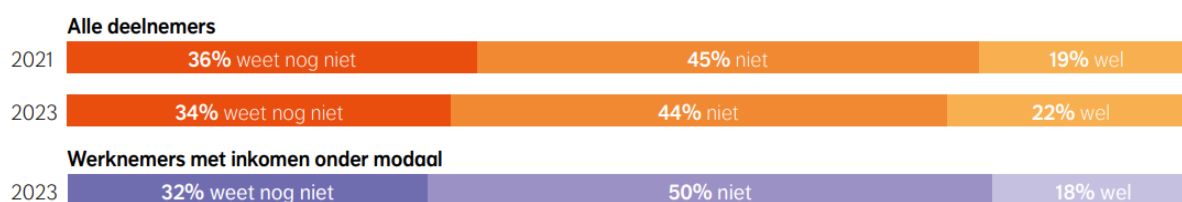
Bron: Ponds et al. (2016), Intern rapport APG (2016), Willemsen en Kortleve (2016), Van der Crujisen en Jonker (2016).

Al deze uitkomsten betreffen dus onderzoek dat is uitgevoerd voorafgaand aan het pensioenakkoord in 2019, en voordat de Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen in het parlement zijn behandeld en aangenomen. Maar ook uit onderzoek in en na die periode blijkt een substantiële interesse te bestaan voor opname van een *bedrag* ineens.²⁸

Nationale-Nederlanden Bedrag Ineens Barometer

Uit de Nationale-Nederlanden Bedrag Ineens Barometer²⁹, met metingen in 2021 en 2023, blijkt dat ongeveer één op de drie werknemers deze optie interessant vindt. De interesse daalt naarmate iemand ouder wordt en dichterbij het pensioen komt. Zodra mensen voorbeelden horen van wat je met het geld kunt doen, wordt de animo fors hoger. Van de werknemers heeft 72% na het zien van de bestedingsdoelen interesse in een *bedrag* ineens. Maar ongeveer 1 op de 5 werknemers wil echt kiezen voor een *bedrag* ineens.

Figuur 2: Wel of niet kiezen voor bedrag ineens op de pensioendatum?

Bron: Factsheet Nationale-Nederlanden Bedrag Ineens Barometer (meting Q1 2023)³⁰

²⁸ De onderzoeken hebben vaak allemaal net een andere insteek, vraagstelling en groep respondenten. Daarvoor verwijzen we naar de verantwoording bij de betreffende onderzoeken.

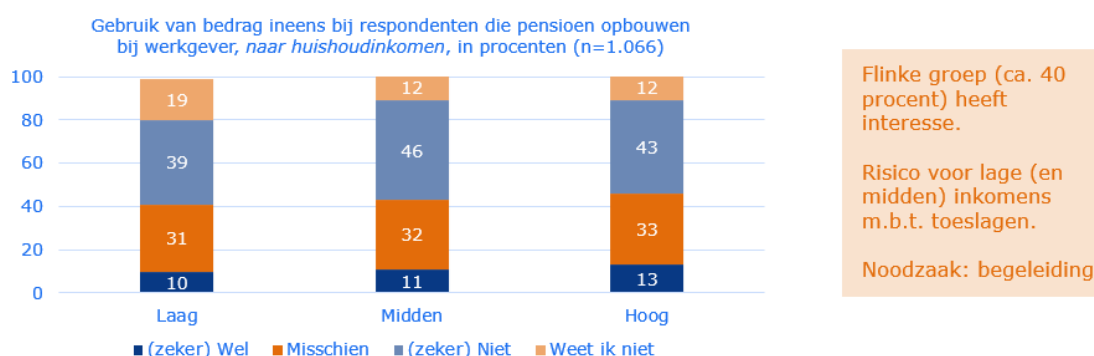
²⁹ De Nationale-Nederlanden Bedrag Ineens Barometer is een doorlopend onderzoek naar kennis over en interesse in bedrag ineens onder werknemers. Het eerste onderzoek is begin 2021 uitgevoerd door PanelWizard in opdracht van Nationale-Nederlanden. De tweede meting was eind 2021. De derde meting vond begin 2023 plaats. Daaraan deden 1.284 Nederlanders mee die representatief zijn voor 'werkend Nederland', in dit geval mensen (21-67 jaar) die minimaal 16 uur per week in loondienst werken en pensioen opbouwen via hun werkgever.

³⁰ Zie <https://www.nn.nl/Download/Infographic-Bedrag-Ineens-Barometer-2023-1.htm>

Nibud-pensioenpeiling

Uit de Nibud-pensioenpeilingen, waarbij eind 2021 en begin 2024 deelnemers zijn bevraagd, blijkt dat de bekendheid met de mogelijkheid van een *bedrag ineens* nog beperkt is. Bij respondenten tussen de 55 en 67 jaar is de bekendheid wel iets hoger: zij hebben hun pensioen in zicht. Ongeveer 1 op de 3 van hen is bekend met *het bedrag ineens*. Ook uit dit Nibud-onderzoek blijkt dus een substantiële interesse voor een *bedrag ineens*. Wanneer mensen de vraag voorgelegd krijgen of ze hier gebruik denken te maken en daarbij de toelichting krijgen dat ze daarna maandelijks een lagere pensioenuitkering krijgen, geeft ongeveer 40% aan dit misschien of (zeker) wel te doen. Uit de peiling in 2024 blijkt dat hogere inkomens een licht hogere interesse hebben (13% zegt (zeker) wel) dan lagere inkomens (10% zegt (zeker) wel).³¹

Figuur 3: Potentieel gebruik bedrag ineens: denk je hiervan gebruik te willen maken?

Bron: Nibud, Pensioenpeiling (2024).

EenVandaag Opiniepanel

Uit onderzoek van EenVandaag Opiniepanel onder bijna 4.700 deelnemers van 55 jaar en ouder die in de komende jaren nog met pensioen gaan, blijkt dat 14% overweegt om een deel van hun pensioen ineens op te nemen; 24% zegt 'weet niet/geen mening' en 62% geeft aan dit niet te doen.³² Aanstaaende gepensioneerden die in onderzoek aangeven niet gebruik te willen maken van dit keuzerecht, zien een grote eenmalige opname vooral als een sigaar uit eigen doos. Ook zijn ze bang dat het nadelig voor hen uitpakt. Zij wijzen onder andere op belasting- en toeslageffecten. Veel deelnemers geven aan liever voor de zekerheid te kiezen om ook in de jaren daarna genoeg over te houden.

³¹ In dit onderzoek: laag inkomen: zonder partner < € 1.875; met partner < € 2.875; midden inkomen: zonder partner € 1.875 - € 2.625; met partner € 2.875 - € 4.750; hoog inkomen: zonder partner > € 2.625; met partner > € 4.750.

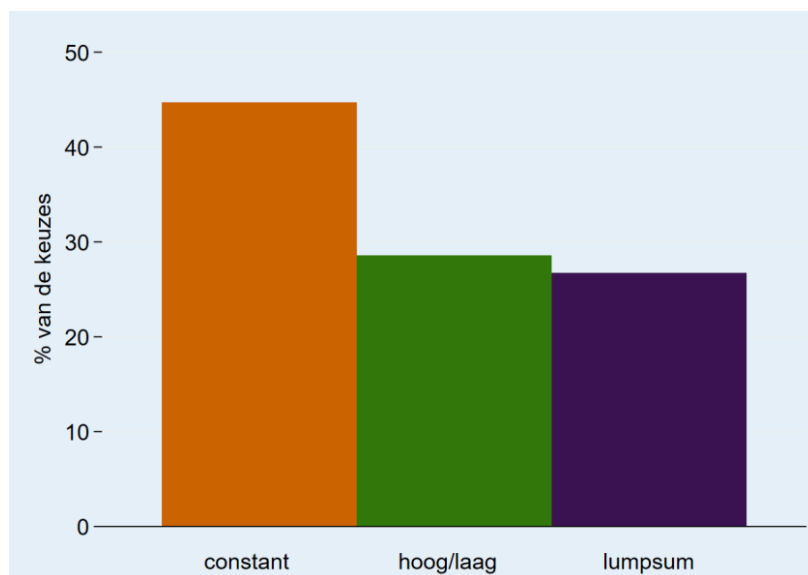
³² EenVandaag Opiniepanel (2024). Een smak geld zodra je stopt met werken: 1 op de 7 aanstaande gepensioneerden wil deel van pensioen in één keer opnemen. AVTROTROS Opinieonderzoek. Het onderzoek vond plaats van 18 tot en met 21 oktober 2024, met deelname van 24.126 leden van het EenVandaag Opiniepanel. Van hen gaven 4.679 deelnemers van 55 jaar of ouder, die nog met pensioen gaan maar al pensioen hebben opgebouwd, hun mening. Beschikbaar via: <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/een-smak-geld-zodra-je-stopt-met-werken-1-op-de-7-aanstaande-gepensioneerden-wil-deel-van-pensioen-in-een-keer-opnemen/>.

Zie ook: Nationale-Nederlanden (2023). Bedrag Ineens Barometer: Juiste keuzebegeleiding essentieel. Deze meting vond begin 2023 plaats. Beschikbaar via: <https://www.nn.nl/nieuws/bedrag-ineens-juiste-keuzebegeleiding-essentieel/>.

CPB Discussion Paper

Uit een enquête-keuze-experiment onder ruim duizend deelnemers bleek eerder dat een constant uitkeringspatroon de populairste optie is.³³ In bijna de helft van de voorgelegde keuzeopties kreeg dit uitkeringspatroon de voorkeur (zie figuur 4). Er bestaat echter ook een aanzienlijke belangstelling voor de andere opties: zowel de hoog/laag-constructie als de lumpsum-optie (*bedrag ineens*) werd tijdens een enquête in bijna 30% van de voorgelegde scenario's gekozen.

Figuur 4: Voorkeuren voor pensioenuitkeringspatronen

Bron: CPB, Discussion Paper 431: *Pension Payout Preferences* (2021)

Het keuze-experiment maakt het mogelijk om causale relaties vast te stellen door willekeurige variatie in bepaalde elementen. Zo blijkt de interesse in een *bedrag ineens* groter te zijn bij de presentatie van het *bedrag ineens* van 10% van het opgebouwde pensioenvermogen ten opzichte van 5%. Een constante pensioenuitkering wordt vaker gekozen bij hogere vervangingsratio's en hogere rentestanden.

Persoonlijke kenmerken spelen ook een rol in de keuzes. Mensen met een hoger inkomen kiezen bijvoorbeeld relatief vaker voor de hoog/laagconstructie. Mensen die bereid zijn meer risico te nemen of een hogere financiële geletterdheid hebben kiezen minder vaak voor een constante uitkering. Daarnaast kiezen mensen met een relatief laag vertrouwen in het Nederlandse pensioenstelsel vaker voor een *bedrag ineens*. Factoren zoals geslacht, leeftijd en het soort huishouden lijken volgens dit onderzoek weinig invloed te hebben op de voorkeuren.

Schatting gebruik *bedrag ineens* ministerie SZW

De minister van SZW geeft aan dat ongeveer, naar schatting, 20.000 mensen per jaar van de uitbetaling van een *bedrag ineens* gebruik zouden kunnen maken.³⁴

³³ Dillingh, R. & Zumbuehl, M. (2021). *Pension Payout Preferences*. CPB Discussion Paper 431, Centraal Planbureau (CPB). (Nederlandse samenvatting)

³⁴ Uitspraak minister tijdens voortzetting behandeling op 25 september 2024 (Handelingen TK 2024/2025, nr. 5, item 7).

Bij deze inschatting lijkt te zijn uitgegaan dat 10% van het aantal personen dat in een jaar met pensioen gaat, gebruik maakt van het keuzerecht.³⁵

3.3 Bestedingsdoelen en uitgaven na pensionering

Een *bedrag ineens* zouden mensen voor uiteenlopende zaken willen gebruiken, zo blijkt uit verschillende onderzoeken. In de meest recente onderzoeken staan in de top 3: reizen, een buffer en het afbetalen van de hypotheek (zie figuren 5 en 6).³⁶

Figuur 5: Waar willen alleenstaande gepensioneerde het bedrag ineens voor gebruiken?

Bron: EenVandaag Opiniepanel (2024)

³⁵ De inschatting van 20.000 per jaar is namelijk ook terug te vinden in de Memorie van Toelichting van de Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen (p. 50) en daar gebruikt voor een schatting voor de jaarlijkse regeldrukkosten. Hierbij is uitgegaan dat 10% van het aantal personen dat in een jaar met pensioen gaat, gebruikmaakt van het keuzerecht (=20.000 personen).

³⁶ Nibud (2024). Pensioenpeiling; EenVandaag Opiniepanel (2024, oktober).

Figuur 6: Waarvoor het bedrag ineens gebruiken?

Wat zou je willen doen met zo'n eenmalig bedrag van € 10.000, in procenten (respondenten die pensioen opbouwen bij werkgever, meerdere antwoorden mogelijk; n=1.066 in 2024)

	% 2021	% 2024
Reizen	27	30
Geen specifiek gebruik; ik wil graag geld ter beschikking hebben	25	27
Hypotheek afbetalen	24	22
Zelf beleggen	12	14
Een product kopen (bijv. auto, boot, camper)	12	12
Verbouwen	10	11
Schenken aan kinderen of familie	10	9
Andere schulden afbetalen	10	8
Verhuizen, nieuw huis kopen	7	8
Anders	8	6
Opleiding	2	2
Schenken aan een goed doel	1	2

Reizen en beschikbaar geld ook in 2024 belangrijkste bestedingsdoelen bedrag ineens.

Bron: Nibud, Pensioenpeiling 2024

Als we kijken naar de uitgaven bij pensionering in breder perspectief, is het voor de ontwikkeling van pensioentooling in het algemeen goed om op te merken dat 'Uitgaven berekenen' een van de sleutelmomenten is in de door Muzus gevonden klantreis. Een belangrijke vraag die bij veel mensen leeft, is hoeveel zij straks uitgeven.³⁷

Dat de gemiddelde uitgaven van gepensioneerden afnemen met het stijgen van de leeftijd, is al langer bekend.³⁸ Maar volgens onderzoek van PwC en het Nibud uit 2016 nemen ze minder af dan vaak gedacht.³⁹ Voor het onderzoek is gekeken naar het uitgavenpatroon in de periode voorafgaand aan én volgend op pensionering, vanaf 50 jaar tot het moment van overlijden. Uit het onderzoek naar bestedingen van ouderen blijkt dat een 70-jarige 13 procent minder uitgeeft dan een 65-jarige en een 75-jarige 19 procent minder dan een 65-jarige.

PwC en het Nibud deden in dit onderzoek de aanbeveling dat bij communicatie over de toereikendheid van het pensioen, financieel adviseurs er goed aan zouden doen om veranderende effecten in het uitgavenpatroon expliciet te benoemen. Dit vergroot de herkenbaarheid. Bovendien wordt het daardoor voor mensen duidelijker dat financiële planning niet alleen met inkomsten te maken heeft, maar ook met verwachtingen over de uitgaven. Geef inzicht in de verschillen in het uitgavenpatroon is het advies van de onderzoekers.

Het onderwerp 'uitgaven na pensionering' verdient wat ons betreft ook aandacht bij de ontwikkeling van een tool *bedrag ineens*. Op welke wijze je dat het beste kunt doen, is ook afhankelijk van de keuzes qua timing voor inzet van de tool en de gewenste scope

³⁷ Muzus (2022). Blik op pensioen: de klantreis.

³⁸ Soede, A. J. (2012). Tevreden met pensioen: veranderende inkomens en behoeften bij ouderen.

³⁹ van der Schors, A., Starink, B., Siesling, D. & Warnaar, M. (2016). Bestedingen van ouderen. De ontwikkeling van het uitgavenpatroon van gepensioneerden onder de loep.

van de tool. Aandachtspunt in relatie tot het *bedrag ineens* is dat zodra mensen voorbeelden horen van wat je met het geld kunt doen, de animo fors hoger kan worden.⁴⁰

3.4 Gebruiksfase tool: Oriëntatie- versus keuzefase

Oriëntatiefase

Aangezien de keuze voor een *bedrag ineens* alleen bij pensioeningang is te maken, ligt het niet voor de hand om jongere deelnemers actief te informeren over de mogelijkheid van een *bedrag ineens* via een tool. De meest intensieve zoektocht naar informatie over pensioen vindt plaats vanaf 5 tot 10 jaar voor pensionering.⁴¹ Vanaf dan beginnen mensen zich nadrukkelijker te oriënteren op hun mogelijkheden en het plannen van hun pensioenopties.⁴² Dat lijkt dan ook een logisch eerste moment om actieve communicatie rondom het *bedrag ineens* in te zetten, en kan ook een tool van toegevoegde waarde zijn. Het is goed om te beseffen dat zo'n 5 tot 10 jaar voor de AOW-leeftijd ook ongeveer het moment is dat de keuze voor een *bedrag ineens* in de praktijk kan worden gemaakt.⁴³

Maar zoals besproken in paragraaf 2.2: de overgrote groep deelnemers is passief of beperkt geïnteresseerd als het gaat om het eigen pensioen. Vooral onder de actief geïnteresseerde groep, die het grootste is onder 50/60-plussers, valt naar onze mening te verwachten dat er ook animo zal zijn om meer te weten over het *bedrag ineens*, al dan niet via tooling.

In de oriëntatiefase zijn deelnemers vaak op zoek naar globale informatie over hoe ze ervoor staan met hun pensioen, zoals de hoogte van het pensioeninkomen en wat hun AOW-leeftijd is, plus welke keuzes er rond pensionering te maken zijn.⁴⁴ Ook specifieke keuzes in het pensioen- en lijfrentedomein komen dan in beeld. Te denken valt aan de mogelijkheid tot het aanbrengen van variatie in de hoogte van een pensioenuitkering en het moment van ingang (eerder of later met pensioen).⁴⁵ Bij inwerkingtreding van het *bedrag ineens* komt daar straks dus dit wettelijk keuzerecht bij.

De aandacht die de introductie van het *bedrag ineens* bijvoorbeeld in de media of via pensioenuitvoerders krijgt, kan ervoor zorgen dat de animo bij deelnemers om meer te weten over het *bedrag ineens* (in de beginfase) zal worden versterkt, mogelijk ook buiten de actief geïnteresseerde groep. Het is dan belangrijk om in een informatiebehoefte van het *bedrag ineens* te voorzien, al dan niet via tooling. Als basisinformatie valt te denken

⁴⁰ Nationale-Nederlanden (2023). *Bedrag Ineens Barometer: Doorlopend onderzoek naar kennis en interesse in bedrag ineens onder werknemers.*

⁴¹ van Dalen, H.P., & Henkens, C.J.I.M. (2022). Zoeken naar pensioeninformatie als de finishlijn in zicht komt. *Pensioen Magazine* 2022/87.

⁴² Nibud (2022). *Blik op pensioen. Literatuurstudie ten behoeve van de ontwikkeling van een online tool.* Bouma, H., Kistemaker, S., & Visser, M. (2022). *Blik op pensioen, de klantreis van (vroeg)pensioen in beeld.* Muzus, Nibud. *Pensioen Magazine* 2022/134.

⁴³ De ingangsdatum van het ouderdomspensioen kan niet verder worden vervroegd dan 10 jaar voorafgaande aan de in het betreffende kalenderjaar geldende AOW-leeftijd. De wet maakt alleen een uitzondering voor pensioenregelingen waarin een eerdere ingangsdatum als uiterste reglementaire pensioenleeftijd is vastgesteld. Voor (oudere) lijfrenteproducten kan een vervroegde ingangsdatum contractueel ook eerder dan 10 jaar voorafgaande aan de AOW-leeftijd aan de orde zijn. Echter, bij het vervroegen van pensioen of lijfrente (meer dan) 10 jaar voor AOW-datum blijft een zodanig beperkte levenslange uitkering over dat weinigen daarvan in de praktijk gebruik zullen (kunnen) maken, zeker in combinatie met een *bedrag ineens*.

⁴⁴ Zie ook het Nibud Geldplan Bijna pensioen (<https://geldplanbijnapensioen.nibud.nl/>), waarin aandacht is voor diverse aspecten bij de overgang van werk naar pensioen. Waaronder bijvoorbeeld ook veranderingen in belastingen en toeslagen.

⁴⁵ Voor een uitgebreidere bespreking van de belangrijkste keuzes rond de pensioendatum, zie Nibud (2022). *Blik op pensioen. Literatuurstudie ten behoeve van de ontwikkeling van een online tool.*

aan: waar je jouw *bedrag ineens* kunt vinden (bijvoorbeeld via mijnpensioenoverzicht.nl), hoe het *bedrag ineens* wordt berekend en welke voorwaarden er gelden. Daarbij adviseren wij om in de oriëntatiefase naast duidelijke informatie over het *bedrag ineens*, deelnemers zich vooral breder te laten oriënteren op pensioenkeuzes, en ook niet-financiële aspecten te benoemen.

Keuzefase richting besluitvorming

Veel deelnemers kunnen hun definitieve keuze zes tot negen maanden voor hun pensioendatum maken. In de praktijk worden daadwerkelijke pensioenkeuzes ook dichterbij het pensioen ingangsmoment gemaakt, omdat enkele maanden voor pensionering de keuzes moeten worden doorgegeven aan pensioenuitvoerders.

Tools die in deze keuzefase worden ingezet, bieden doorgaans meer concrete en gedetailleerde informatie. Denk aan planners bij pensioenuitvoerders. Veel van deze planners zijn echter primair bedoeld voor het bieden van inzicht in vooral de eigen pensioenregeling en/of het maken van keuzes binnen die ene specifieke regeling. Als sprake is van pensioen bij meerdere pensioenuitvoerders (pensioenfondsen, verzekeraars en premiepensioeninstellingen) kunnen deze op grond van een Besluit wel informatie bij andere uitvoerders opvragen en gebruiken bij hun keuzebegeleiding (alleen met toestemming van de deelnemer).⁴⁶

Een pensioenuitvoerder is verplicht om een (gewezen) deelnemer te informeren over de te verwachten gevolgen, risico's en voor- en nadelen van de keuze voor een *bedrag ineens*. Daarbij moet de uitvoerder expliciet aangeven dat deze keuze invloed kan hebben op de te betalen inkomstenbelasting, premie volksverzekeringen en het recht op inkomensafhankelijke regelingen. Omdat de uitvoerder vaak geen volledig inzicht heeft in de inkomens- en vermogenssituatie van de deelnemer, is deze niet verplicht om de financiële consequenties door te rekenen. Als dat al gebeurt, is dat meestal zonder het effect van toeslagen.

Een tool die deelnemers meer rekenkundig inzicht biedt in de belangrijkste effecten van opname van een *bedrag ineens* dan veel uitvoerders doen biedt al snel meerwaarde voor bijna-gepensioneerden. Uiteraard is dat afhankelijk van de informatie en functionaliteiten die de tool biedt. In paragraaf 3.5 bespreken we waar je dan aan kunt denken. Het is belangrijk om bij de ontwikkeling van een tool pensioenuitvoerders en andere stakeholders te betrekken, om goed aan te kunnen sluiten op al bestaande informatievoorziening.⁴⁷

Daarbij is het goed om op te merken dat de Belastingdienst de mogelijkheid biedt om een proefberekening te maken om de gevolgen van een inkomenswijziging voor toeslagen in te schatten.⁴⁸ Dit hulpmiddel bestaat al langere tijd en is niet specifiek ontwikkeld voor pensioenkeuzes, waaronder een *bedrag ineens*. De vragen zijn daar dan ook niet op toegespitst. Dat neemt niet weg dat dit hulpmiddel ook bruikbaar kan zijn bij een inschatting van de gevolgen van een inkomenswijziging voor toeslagen bij opname van een *bedrag ineens*. Het biedt echter alleen inzicht in het effect op verschillende toeslagen, en vraagt in die zin van deelnemers die een *bedrag ineens* overwegen – bij alleen een doorverwijzing – behoorlijk wat denkwerk.

⁴⁶ Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling. Artikel 9f. Gegevensverstrekking voor keuzebegeleiding. Zie ook: <https://www.pensioenregister.nl/keuzebegeleiding>.

⁴⁷ In het bredere vooronderzoek tool *bedrag ineens* is voorzien in het voeren van gesprekken met stakeholders/experts, waar hieromtrent al een eerste beeld kan worden gegeven.

⁴⁸ Zie: <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/nl/toeslagen/content/hulpmiddel-proefberekening-toeslagen>

Bepaalde uitspraken gedaan door de minister van SZW suggereren de wenselijkheid van een meer omvattende (stoplichten)tool *bedrag ineens* in de door ons benoemde 'keuzefase'. Zo oppert de minister dat de Nibud-tool 'een sluitstuk' in de informatievoorziening zou kunnen vormen, kortgezegd na bepaalde waarschuwingen vanuit je pensioenfonds op het moment 'dat je overweegt om gebruik te maken' van het *bedrag ineens* en nadat je als deelnemer door je pensioenfonds bent verwezen naar 'bronnen waar meer informatie te vinden is'.⁴⁹ Dat kan volgens de minister 'via pensioenoverzichten en webtools die beschikbaar zijn'. 'Deze Nibud-tool zou daar een sluitstuk op kunnen vormen, om je 'echt zo diep mogelijk mee te nemen in die afweging.' Daarna volgt dan de echte besluitvormingsfase, waarin ook de adviseur in beeld kan komen.⁵⁰

Gebruikersonderzoek

In zowel de oriëntatiefase als keuzefase is het van belang dat een tool aansluit bij de specifieke behoeften van deelnemers. Het betrekken van gebruikers bij de ontwikkeling van de tool kan de effectiviteit verhogen.

3.5 Functionaliteiten tool en complexiteit

De keuze voor een *bedrag ineens* vereist dat deelnemers complexe financiële consequenties overzien, zoals de fiscale impact en de invloed op toeslagen. Dit maakt het essentieel dat een ondersteunende tool de complexiteit helpt te verminderen. Hierbij moeten functionaliteiten aansluiten bij de behoeften van diverse gebruikers, bij voorkeur zo goed mogelijk rekening houdend met bijvoorbeeld hun kennisniveau, financiële situatie, en de mate van keuzestress die ze ervaren.

Essentiële functionaliteiten

Ons literatuuronderzoek biedt een aantal duidelijke inzichten en aandachtspunten voor de ontwikkeling van een tool die deelnemers ondersteunt en waarschuwt bij de keuze voor het *bedrag ineens*.

1. Inzicht in fiscale impact en toeslagen:

- Diverse literatuur, en onder andere het Nibud-rapport 'Bedrag ineens: een goed idee?', wijst op de noodzaak van heldere en toegankelijke informatie over de fiscale gevolgen. Gebruikers moeten inzicht krijgen in hoe een *bedrag ineens* hun financiële situatie beïnvloedt, inclusief mogelijke risico's zoals verlies van toeslagen in het jaar van opname. Mogelijk is in de jaren na opname van een *bedrag ineens* wel (weer) recht op (hogere) toeslagen.
- Het aanbieden van rekenvoorbeelden of gepersonaliseerde simulaties kan bijdragen aan een beter begrip.

⁴⁹ Handelingen TK 2024/2025, nr. 5, item 7.

⁵⁰ Daarop is in het wetgevingsproces *bedrag ineens* meerdere malen ook gehint, ook recentelijk nog door de minister van SZW: 'het vrijwel ondoenlijk is om een tool ontwikkelen die honderd procent dekkend is en mensen in hun individuele situatie inzicht geeft. Je zult daar echt bijna een financieel adviseur voor in dienst moeten nemen.' (Handelingen TK 2024/2025, nr. 5, item 7)

2. Scenario-analyse:

- In literatuur wordt gesproken over en gewerkt met simulaties om deelnemers bewust te maken van de impact van hun keuze op netto-inkomen, belastingheffing en toeslagen. Dergelijke simulaties kunnen gebruikers helpen om financiële gevolgen over de korte en lange termijn beter te begrijpen. In een CPB Discussion Paper wordt aangegeven dat deelnemers kunnen worden geholpen door 'actief gepersonaliseerde informatie over hun opties te presenteren'.⁵¹
- Dit is vooral van belang gezien de complexe relatie tussen een bedrag ineens en inkomensafhankelijke regelingen, zoals toeslagen.

3. Gelaagde informatievoorziening:

Uit Netspar-onderzoek blijkt dat het stapsgewijs aanbieden van informatie kan bijdragen aan een beter begrip. Gebruikers kunnen beginnen met een globaal overzicht en desgewenst gedetailleerdere informatie raadplegen. Dit voorkomt dat deelnemers overweldigd raken door complexiteit. In een tool kan dit 'interactief' en aantrekkelijk worden vormgegeven. Een aandachtspunt is wel dat iedere volgende stap in potentie ook een afhaakmoment kan zijn.

Gebruiksvriendelijkheid en toegankelijkheid

1. Gebruik van standaardopties:

De Doenvermogenstoets benadrukt het belang van standaardopties (*defaults*) om keuzestress te verminderen. Hoewel niet specifiek gekoppeld aan de optie van een *bedrag ineens*, kan dit concept worden toegepast in een tool door bijvoorbeeld standaardinstellingen aan te bieden voor veelvoorkomende keuzes.

2. Pretesten en feedback van gebruikers:

Literatuur wijst op het belang van feedback en testen tijdens de ontwikkeling van tools. Hoewel pretesten niet expliciet wordt genoemd in verband met het bedrag ineens, is dit een logisch voortvloeisel van de aanbevelingen over gebruiksvriendelijkheid.

3. Visuele ondersteuning:

Het gebruik van visuele hulpmiddelen, zoals grafieken of scenariovergelijkingen, wordt aanbevolen in de literatuur om abstracte financiële keuzes begrijpelijk te maken. Dit wordt impliciet ondersteund door aanbevelingen in de Doenvermogenstoets en andere studies over pensioenkeuzes.

⁵¹ Zie CPB Discussion Paper 431 'Pension Payout Preferences' (2021), waarbij de suggestie in dit onderzoek wordt gedaan richting pensioenuitvoerders. Een ander interessant aspect in dit kader is dat er bovendien sprake leek van 'een leereffect tijdens de vragenlijst: de kans dat de deelnemer koos voor de lumpsumoptie nam toe met elke volgende keuze. De lumpsumoptie is momenteel de minst bekende optie, zodat deelnemers er nog vertrouwd mee moeten raken.'

Synthese: relatie tussen complexiteit en functionaliteiten

Op basis van de literatuur wordt duidelijk dat een effectieve tool voor het *bedrag ineens* de volgende kenmerken zou kunnen hebben:

- Heldere presentatie van met name fiscale gevolgen en toeslagen;
- Scenario-analyse en simulaties om de gevolgen van keuzes inzichtelijk te maken;
- Gebruiksvriendelijkheid, ondersteund door standaardopties en visuele hulpmiddelen;
- Gelaagde informatievoorziening om complexe keuzes stapsgewijs te verduidelijken.

Hoewel sommige aanbevelingen indirect zijn afgeleid van bredere principes, bijvoorbeeld rond doenvermogen en keuzebegeleiding, blijven ze consistent met de besproken literatuur en de specifieke uitdagingen van het *bedrag ineens*.

Inhoudelijke onderwerpen

Mede op basis van diverse literatuur en beleidsdocumenten hebben we een lijst opgesteld met inhoudelijke (deel)onderwerpen die wat ons betreft in een vroeg stadium bij de ontwikkeling van een tool moeten worden betrokken.⁵² Wij adviseren om in een tool *bedrag ineens* in de keuzefase (richting besluitvorming) ten minste aandacht te besteden aan de volgende vijf onderdelen:

- introductie en algemene informatie over een *bedrag ineens*, vanuit bijvoorbeeld wensen, doelen en andere, bredere keuzes rond pensionering en de voorwaarden van opname (onder ander maximaal 10% van het ouderdomspensioen of lijfrentekapitaal).
- de mogelijkheden van een *bedrag ineens* (zoals hoogte, tijdstip, meerdere potjes, situatie partner, minimaal grensbedrag).
- de effecten en risico's van een *bedrag ineens* (zoals invloed op belasting, toeslagen, lager inkomen op langere termijn in relatie tot uitgaven, ex-partner).
- de alternatieven en andere keuzes bij ingaan van de pensioenuitkering (zoals hoog/laag, deeltijdpensioen, uitruil ouderdoms- en nabestaandenpensioen). Om te veel focus op alleen het *bedrag ineens* te voorkomen en ook om te waarschuwen voor een stapeling van keuzes, waarvoor bijvoorbeeld de AFM aandacht vraagt.⁵³
- Doorverwijzing naar pensioenuitvoerders en adviseurs voor concrete besluitvorming rond het *bedrag ineens* en afwegingen in een breder kader.

Daarnaast zijn er specifieke doelgroepen en deelonderwerpen, waarvoor (extra) aandacht kan komen in een tool:

- Expliciete aandacht voor de doelgroep voor de uitgestelde betaling. Dit voegt extra complexiteit toe in tooling en kent uitdagingen in communicatie, maar is wel onderdeel van het keuzerecht. De doelgroep die gebruik kan maken van de uitgestelde uitbetaling is beperkt. Alleen (gewezen) deelnemers van wie de pensioeningangsdatum ligt in de maand waarin zij de AOW-gerechtigde leeftijd bereiken en (gewezen) deelnemers van wie de pensioeningangsdatum ligt op de eerste dag volgend op de maand waarin zij AOW-gerechtigd worden, krijgen de

⁵² Deze lijst is niet limitatief.

⁵³ Zie: Autoriteit Financiële Markten (2023). Leidraad keuzebegeleiding; en het bericht op website AFM van 12 december 2024: <https://www.afm.nl/nl-nl/sector/actueel/2024/december/tb-bedrag-ineens>.

mogelijkheid om bij de keuze voor een *bedrag ineens* dit tot uitbetaling te laten komen op het uitgestelde betalingsmoment.

- Extra aandacht voor kwetsbare doelgroepen, en de effecten van een *bedrag ineens* op inkomensafhankelijke regelingen bijvoorbeeld bij mensen in een uitkeringssituatie, mensen met recht op AIO, of in relatie tot schuldenproblematiek.
- Echtscheiding en overlijden als levensgebeurtenissen met bijzondere impact op de keuze van een *bedrag ineens*.
- Afwegingen en aandachtspunten opname *bedrag ineens* voor of na ingang nieuwe pensioenregeling (Wet toekomst pensioenen). Te denken valt aan waarderingskwesties of effecten van de volgorde van pensioenkeuzes. Het kan bijvoorbeeld uitmaken in welke volgorde pensioenaanbieder keuzes aanbieden, hoeveel *bedrag ineens* je maximaal kunt opnemen; ook eerbiedigende bestemming opgebouwd partnerpensioen en uitruil ouderdompensioen/partnerpensioen kunnen effect hebben.
- Uitgavenkant in de jaren na pensionering meenemen. Het Nibud kan daarmee in de communicatie ook aansluiten bij concrete bestedingsdoelen van mensen.
- Niet-financiële afwegingen, waarbij ook kan worden aangesloten op bestedingsdoelen die mensen met het *bedrag ineens* hebben.

Bij voorkeur worden deze (deel)onderwerpen besproken en getoetst in een klankbordgroep (bijna-gepensioneerden) en expertgroep (professionals/stakeholders) om deze vervolgens te prioriteren en waar nodig aan te vullen vanuit behoefte en wenselijkheid/noodzaak. Daarna kan bij een functioneel ontwerp van een tool *Bedrag Ineens* de concrete invulling worden bepaald.

3.6 Behoeftte aan begeleiding

Er is grote behoefte aan begeleiding bij verschillende keuzes in het nieuwe pensioenstelsel, zo blijkt uit de Nibud pensioenpeiling (2024; zie Figuur 7). Respondenten die pensioen opbouwen bij een werkgever noemen mijnpensioenoverzicht.nl het vaakst als organisatie om keuzes te begeleiden (53 procent). De pensioenuitvoerder is vooral populair onder 55-plussers (57 procent). Ook de werkgever als begeleider scoort hoog, vooral onder jongere werkenden (44 procent). De financieel adviseur wordt ook vaak genoemd (28 procent).

Figuur 7: Begeleiding bij keuzes

Van wie of welke organisatie wil je begeleiding bij de keuzes die je kan maken in het nieuwe pensioenstelsel, naar leeftijd, in procenten (respondenten die pensioen opbouwen bij werkgever, meerdere antwoorden mogelijk n=1.066)

	25-34 %	35-44 %	45-54 %	55-67 %	Totaal %
Mijnpensioenoverzicht.nl	42	52	52	61	53
Pensioenuitvoerder (bijv. pensioenfonds/-verzekeraar)	34	40	43	57	45
Werkgever	44	40	38	36	39
Financieel adviseur	29	30	30	23	28
Belastingdienst	22	20	19	18	20
Consumentenorganisaties (bijv. Consumentenbond, Nibud)	13	16	14	17	15
Pensioenduidelijkheid.nl	10	16	9	14	13
Vakbonden	13	10	10	14	12
Vrienden/familie	19	10	10	7	12
Financiële instellingen (bijv. banken)	16	15	9	7	10
Geen van bovenstaande	5	8	7	5	6
Anders	0	0	2	2	1

Bron: Nibud, Pensioenpeiling (2024)

Kijken we specifiek naar de behoefte aan begeleiding bij een *bedrag ineens*, dan bieden andere onderzoeken meer inzicht. Uit ons eerdere onderzoek uit 2022 blijkt bijvoorbeeld dat ruim 40 procent van de ondervraagden behoefte heeft aan begeleiding bij de keuze voor het *bedrag ineens* (zie Figuur 8). Ongeveer de helft van hen geeft aan deze begeleiding te wensen van een financieel adviseur. Ook de minister heeft op meerdere momenten tijdens de behandeling van de wetgeving *bedrag ineens* gesuggereerd dat deelnemers een financieel adviseur in de arm zouden kunnen nemen.

Figuur 8: Begeleiding bij keuze bedrag ineens

Van wie of welke organisatie zou u begeleiding willen, naar leeftijd, in procenten (respondenten die begeleiding willen hebben en pensioen opbouwen bij werkgever; meerdere antwoorden mogelijk; n=256)

	25-44 %	45-54 %	55-67 %	Totaal %
Financieel adviseur	50	49	42	48
Pensioenuitvoerder (bijv. pensioenfonds/-verzekeraar)	37	45	56	43
Mijnpensioenoverzicht.nl	36	31	33	34
Belastingdienst	29	28	29	29
Consumentenorganisaties (bijv. Consumentenbond, Nibud)	21	27	17	22
Financiële instellingen (bijv. banken)	23	15	10	18
Werkgever	19	19	17	18
Vrienden/familie	16	9	<1	11
Ik heb geen begeleiding nodig	2	4	<1	2
Anders	<1	<1	2	<1

Bron: Nibud *Bedrag ineens: een goed idee?* (2022)

Duidelijk is dat een tool geen vervanging is van advies. En ook niet voor iedereen even makkelijk zal zijn om alleen te doorlopen. Online tools en keuzebegeleiding voor pensioenen kunnen effectief zijn, maar blijken het meest waardevol in combinatie met

intensieve begeleiding, zoals een-op-een-gesprekken met een financieel adviseur.⁵⁴ Dit leidt tot meer begrip van de financiële implicaties, hogere interactie met de tool en een grotere ervaren waarde.

Opvallend is dat de extra begeleiding in een groep of met een adviseur niet zorgde voor meer vertrouwen in de pensioenkeuze. Volgens de onderzoekers is het meest opvallende resultaat dat de keuzebegeleiding iets doet met het gevoel van deskundigheid van de deelnemers. Deelnemers die meer keuzebegeleiding hebben ontvangen, schatten hun eigen deskundigheid (veel) lager in dan deelnemers die de online tool zelf hebben ingevuld. Een mogelijke verklaring is dat deelnemers die intensievere keuzebegeleiding hebben ontvangen, een realistischere kijk hebben gekregen op hun eigen kennis en beter beseffen wat ze niet weten, zo valt te lezen. De deelnemers die zelf de tool hebben doorlopen, overschatten waarschijnlijk hun eigen deskundigheid. Uit dit onderzoek nemen wij voor de ontwikkeling van een tool mee dat het wenselijk kan zijn om gebruikers te ondersteunen met aanvullende uitleg en begeleiding in complexere scenario's, en te wijzen op een hulpkanaal of doorverwijzing naar adviseur.

3.7 Conclusie

De analyse van de doelgroep en gebruiksfase benadrukt dat de timing en inhoud van de ondersteuning bij het *bedrag ineens* zo goed mogelijk moeten worden afgestemd op de levensfase en kennisniveaus van deelnemers. In de oriëntatiefase is eenvoudige en toegankelijke informatie cruciaal, terwijl in de keuzefase richting besluitvorming meer gedetailleerde scenario-analyses nodig zijn. Gebruikersonderzoek kan helpen om de functionaliteit en relevantie van de tool te optimaliseren.

⁵⁴ Van der Werf, M. & Brüggem, L. (2024). Keuzebegeleiding bij pensioenen: Is alleen een online tool voldoende? Netspar Design Paper 244.

4. Aanbevelingen

Inleiding

De keuze voor het *bedrag ineens* brengt complexe financiële afwegingen met zich mee, waarbij duidelijke begeleiding en ondersteunende functionaliteiten cruciaal zijn. In dit onderdeel worden de inzichten uit de voorgaande secties samengevat en vertaald naar concrete aanbevelingen voor de ontwikkeling van een gebruiksvriendelijke en effectieve tool *bedrag ineens*.

Synthese van inzichten

- **Doelgroep en timing:** Tools moeten zo goed mogelijk aansluiten bij de behoeften van de gebruikersgroep en waar gewenst specifieke groepen, zoals mensen met lagere financiële geletterdheid of beperkte kennis van pensioenopties. De timing van de inzet van de tool is cruciaal. In de oriëntatiefase (vanaf ongeveer 10 jaar voor pensioen) is er behoefte aan meer globaal en eenvoudig inzicht, terwijl in de keuzefase richting besluitvorming (vanaf 6-9 maanden voor pensioendatum) meer gedetailleerde informatie en berekeningen noodzakelijk kunnen zijn.
- **Complexiteit en toegankelijkheid:** Scenario-analyse, fiscale impact en gelaagde informatievoorziening kunnen helpen om complexe keuzes te ondersteunen. Het gebruik van standaardopties en visuele ondersteuning kan helpen om stress te verminderen en de toegankelijkheid te vergroten.
- **Behoeftte aan gebruikersfeedback:** Het betrekken van gebruikers (bijna-gepensioneerden) in een vroeg stadium van ontwikkeling van tooling kan helpen om de functionaliteit en gebruiksvriendelijkheid van tools te waarborgen.

Aanbevelingen voor toolontwikkeling

- **Ontwerpprincipes:** Bouw tools met stapsgewijze begeleiding en duidelijke visuele ondersteuning. Voorzie gebruikers bij voorkeur van gepersonaliseerde simulaties en rekenvoorbeelden om complexe keuzes begrijpelijk te maken. Houd daarbij idealiter rekening met het doenvermogen van burgers. Maar opname van een *bedrag ineens* blijft een complexe keuze.
- **Praktische stappen:** Start bij de ontwikkeling met het identificeren van doelgroepen en hun specifieke behoeften (via dit literatuuronderzoek is al voorwerk gedaan). Betrek eindgebruikers actief via gebruikersonderzoek en testen. Zorg dat de tool flexibel genoeg is om aanpassingen aan fiscale regelgeving en wetgeving tijdig te integreren.

Enkele concrete aandachtspunten uit literatuur om mee te nemen bij de ontwikkeling van een tool

We identificeren verschillende factoren die de interesse in het *bedrag ineens* beïnvloeden:

Demografische kenmerken: Mensen met een hoger inkomen, tonen in het algemeen (iets) meer interesse in het *bedrag ineens*. In deze inkomensgroep is de voorkeur voor een *bedrag ineens* waarschijnlijk deels te verklaren door de financiële flexibiliteit die zij hebben om een levenslang lager pensioeninkomen te dragen.

Vertrouwen en kennisniveau: Gebrek aan vertrouwen in het pensioenstelsel blijkt een belangrijke factor te zijn voor de interesse in het *bedrag ineens*. Mensen die minder

vertrouwen hebben, zien het *bedrag ineens* vaker als een aantrekkelijke keuze.^{55,56} Tegelijkertijd benadrukt het Nibud-onderzoek dat beperkte kennis over de financiële implicaties kan leiden tot een risicovolle keuze die onomkeerbaar is.

Levensfase: De interesse in een *bedrag ineens* neemt af met de leeftijd richting pensionering, zo laat Nibud-onderzoek zien. Ongeveer 40 procent van de Nederlanders wil er misschien of zelfs zeker gebruik van maken. Maar het enthousiasme neemt af naarmate de leeftijd stijgt. Van de respondenten in het onderzoek tot 44 jaar ziet ruim de helft het *bedrag ineens* wel zitten, van de groep tussen 55 en 67 jaar is dat minder dan een derde. Mogelijke verklaringen daarvoor zijn dat jongeren geld nu (nog) meer waarderen dan geld later, en waarschijnlijk minder gevoel hebben bij de verwachte (negatieve) effecten van opname van een *bedrag ineens*, zoals een lagere levenslange pensioenuitkering. Bij doorvragen wie (zeker) gebruik wil maken van een *bedrag ineens*, zijn lagere percentages waar te nemen in onderzoek. In de Nationale-Nederlanden Bedrag Ineens Barometer (2023) geeft ongeveer 1 op de 5 werknemers aan te kiezen voor een *bedrag ineens*. In de Nibud pensioenpeiling (2024) zo'n 10 tot 13% (waarbij hogere inkomens iets meer), en in het EenVandaag Opiniepanel (2024) overweegt 14% om een deel van hun pensioen ineens op te nemen. In alle onderzoeken is er ook een substantiële groep die het nog niet weet.

Aangezien de keuze voor een *bedrag ineens* alleen bij pensioeningang te maken is, ligt het niet voor de hand om jongere deelnemers actief te informeren over de mogelijkheid van een *bedrag ineens* via een tool. Uit onderzoek weten we dat zo'n 10 tot 5 jaar voor de pensioendatum het moment is waarop de meeste mensen actief beginnen met het plannen van hun pensioenopties.⁵⁷ Dat lijkt dan ook een logisch eerste moment om actieve communicatie rondom het *bedrag ineens* in te zetten, en kan een tool van toegevoegde waarde zijn.

Conclusie

Een goed ontworpen tool voor het *bedrag ineens* kan niet alleen de complexiteit van keuzes verminderen, maar ook vertrouwen en begrip vergroten. Dit draagt bij aan het maken van beter geïnformeerde pensioenkeuzes door deelnemers.

⁵⁵ Dillingh, R., & Zumbuehl, M. (2021). Pension Payout Preferences. CPB Discussion Paper 431, Centraal Planbureau (CPB).

⁵⁶ EenVandaag Opiniepanel (2024, oktober). *Een smak geld zodra je stopt met werken: 1 op de 7 aanstaande gepensioneerden wil deel van pensioen in één keer opnemen*. AVROTROS Opinieonderzoek.

⁵⁷ Nibud (2022). Blik op pensioen. Literatuurstudie ten behoeve van de ontwikkeling van een online tool.

Bijlage 1 | Literatuurlijst

- Adams, G. A., & Rau, B. L. (2011). Putting off tomorrow to do what you want today: Planning for retirement. *American Psychologist*, 66(3), 180–192.
- Autoriteit Financiële Markten (2023). Leidraad keuzebegeleiding. Stel deelnemers in staat om een passende pensioenkeuze te maken.
- Autoriteit Financiële Markten. (2024). Sectorbeeld Pensioenen 2024.
- Bovens, M., Keizer, A., & Tiemeijer, W. (2017). *Weten is nog geen doen: Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Rapporten aan de Regering, issue 97.
- Bovens, M.A.P., & Keizer, A.-G. (2020). *Doenvermogen: Van toets naar tools*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).
- Besedeš, T., Deck, C., Sarangi, S., & Shor, M. (2015). Reducing choice overload without reducing choices. *Review of Economics and Statistics*, 97(4), 793–802.
- Bouma, H., Kistemaker, S., & Visser, M. (2022). Blik op pensioen, de klantreis van (vroeg)pensioen in beeld. Muzus, Nibud, *Pensioen Magazine 2022/134*.
- Chernev, A., Böckenholt, U., & Goodman, J. (2015). Choice overload: A conceptual review and meta-analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 333–358.
- Dillingh, R., & Zumbuehl, M. (2021). *Pension Payout Preferences*. CPB Discussion Paper 431, Centraal Planbureau (CPB).
- EenVandaag Opiniepanel. (2024). *Een smak geld zodra je stopt met werken: 1 op de 7 aanstaande gepensioneerden wil deel van pensioen in één keer opnemen*. AVROTROS Opinieonderzoek.
- Lever, M., Ponds, E., Dillingh, R., & Stevens, R. (2018). Effecten van meer keuzevrijheid in de uitkeringsfase: Internationale ervaringen. *Netspar Design Paper 95*.
- Limpens, W., & Vonken, J. (2018). Ons brein wil niet kiezen: Gedragseconomische inzichten voor pensioenkeuzes. *Netspar Design Paper 105*.
- Mitchell, O. S., & Utkus, S. P. (2004). *Pension Design and Structure: New Lessons from Behavioral Finance*. Oxford University Press.
- Nibud (2022). Rapport Bedrag ineens: een goed idee?
- Nibud (2022). Blik op pensioen. Literatuurstudie ten behoeve van de ontwikkeling van een online tool.
- Nibud (2024). Pensioenpeiling 2024.

Nationale-Nederlanden. (2023). Bedrag Ineens Barometer: Juiste keuzebegeleiding essentieel. Beschikbaar via: <https://www.nn.nl/nieuws/bedrag-ineens-juiste-keuzebegeleiding-essentieel/>.

Scheibehenne, B., Greifeneder, R., & Todd, P. M. (2010). Can There Ever Be Too Many Options? A Meta-Analytic Review of Choice Overload. *Journal of Consumer Research*, 37(3), 409–425.

Sethi-Iyengar, S., Huberman, G., & Jiang, W. (2003). How much choice is too much? Contributions to 401(k) retirement plans. In O. S. Mitchell & S. P. Utkus (Eds.), *Pension Design and Structure: New Lessons from Behavioral Finance* (pp. 83–95). Oxford University Press.

Sunstein, C. R. (2011). *Simpler: The Future of Government*. Simon & Schuster.

Van Dalen, H. P., & Henkens, C. J. I. M. (2022). Zoeken naar pensioeninformatie als de finishlijn in zicht komt. *Pensioen Magazine*, 2022/87.

Van Dalen, H. P., & Henkens, K. (2024). Wie vermijdt pensioeninformatie? Het belang van financiële vaardigheden, vertrouwen en pensioenzorgen. *Netspar Design Paper 252*. Tilburg University.

Van der Werf, M., & Brügger, L. (2024). Keuzebegeleiding bij pensioenen: Is alleen een online tool voldoende? *Netspar Design Paper 244*. Tilburg University.

Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen en Wet herziening bedrag ineens.

Wijzer in geldzaken (2024). Pensioenmonitor meting 2024, Een onderzoek naar kennis, houding en gedrag rondom de oudedagsvoorziening onder de Nederlandse beroepsbevolking.